

॥ ईशावास्योपनिषत्प्रारंभः ॥

ईशा०
॥ १ ॥

श्रीमद्धनुमद्भीममध्वांतर्गतारामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः ॥ हरिःॐ ॥ ईशावास्यमिदं स
र्वयत्किंच जगत्यां जगत् । तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यस्विद्धनं ॥ १ ॥ कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छ
तं समाः । एवं त्वयि नान्यथेतोस्ति न कर्म लिप्यते नरे ॥ २ ॥ असुर्यानामते लोका अंधेन तमसा वृताः । तां
स्ते प्रेत्याभिगच्छंति ये केचात्मह नो जनाः ॥ ३ ॥ अनेजदेकं मनसो जवीयोनै न देवा आप्नुवन् पूर्वमर्षत् । तद्धाव
तोऽन्या न त्येतितिष्ठत्तस्मिन्नपो मातरि श्वा दधाति ॥ ४ ॥ तदेजतितन्नेजतितदूरे तदंतिके । तदंतरस्य सर्वस्य
तदु सर्वस्य बाह्यतः ॥ ५ ॥ यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति । सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते
॥ ६ ॥ यस्मिन् सर्वे भूतान्यात्मैवाभूद्विजानतः । तत्र को मोहः कश्चो क एकत्वमनुपश्यतः ॥ ७ ॥ स पर्यगा
च्छुक्मकायमव्रणमस्त्राविरं शुद्धमपापविद्धं । कविर्मनीषी परिभूस्स्वयं भूर्याथा तथ्यतो र्थान्व्यदधाच्छाश्वती
भ्यस्समाभ्यः ॥ ८ ॥ अंधंतमः प्रविशंति येऽविद्यामुपासते । ततो भूय इव ते तमो य उ विद्याया रताः ॥ ९ ॥
अन्यदेवाहुर्विद्यया अन्यदाहुरविद्यया । इति शुश्रुम धीराणां येन स्तद्विचक्षिरे ॥ १० ॥ विद्यां चाविद्यां च य
स्तद्वेदो भयं सह । अविद्यया मृत्युंतीर्त्वा विद्ययाऽमृतमश्नुते ॥ ११ ॥ अंधंतमः प्रविशंति येऽसंभूतिमुपासते ।

उपनि

॥ ६३८ ॥

ततोभूयइवतेतमोयउसंभूत्याऽरताः ॥१२॥ अन्यदेवाहुस्संभवादन्यदाहुरसंभवात् । इतिशुश्रुमधीराणांये
नस्तद्विचचक्षिरे ॥ १३ ॥ संभूतिंचविनाशंचयस्तद्वेदोभयऽसह । विनाशेनमृत्युंतीर्त्वासंभूत्याऽमृतमश्नुते
॥ १४ ॥ हिरण्मयेनपात्रेणसत्यस्यापिहितंमुखं । तत्त्वंपूषन्नपावृणुसत्यधर्मायदृष्टये ॥ १५ ॥ पूषन्नेकर्षेयम
सूर्यप्राजापत्यव्यूहरश्मीन्त्समूहतेजोयत्तेरूपंकल्याणतमंतत्तेपश्यामि ॥ १६ ॥ योसावसौपुरुषस्सोहमस्मि
॥ १७ ॥ वायुरनिलममृतमथेदंभस्मांतऽशरीरं ॥ १८ ॥ ॐक्रतोस्मरकृतऽस्मर ॥ ॐक्रतोस्मरकृतऽस्मर
॥ १९ ॥ अग्नेनयसुपथारायेअस्मान्विश्वानिदेववयुनानिविद्वान् । युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठांतेनमउ
क्तिंविधेम ॥ २० ॥ ईशावास्योपनिषत्संपूर्णा ॥ ॥

श्रीमद्धनुमद्भीममध्वांतर्गतारामकृष्णवेदव्यासात्मकलक्ष्मीहयग्रीवायनमः ॥ हरिः ॐ ॥ नित्यानित्यजगद्धा
त्रेनित्यायज्ञानमूर्तये ॥ पूर्णानंदायहरयेसर्वयज्ञभुजेनमः ॥ १ ॥ यस्माद्ब्रह्मेन्द्ररुद्रादिदेवतानांश्रियोपिच । ज्ञा
नस्फूर्तिस्सदातस्मैहरयेगुरवेनमः ॥ २ ॥ स्वायंभुवोमनुरेतैर्मत्रैर्भगवंतमाकूतिसूनुंयज्ञनामानंविष्णुंतुष्टा
व । स्वायंभुवस्स्वदौहित्रंविष्णुंयज्ञाभिधंमनुः । ईशावास्यादिभिर्मत्रैस्तुष्टावाऽवहितात्मना । रक्षोभिरुग्रैस्सं

ईशा०

॥ २ ॥

प्राप्तः स्वादितुं मोचितस्तदा । स्तोत्रं श्रुत्वैव यज्ञेन तान्हत्वाऽवध्यतांगतान् । प्रादाद्धि भगवांस्तेषामवध्यत्वं हरः प्रभुः । तैर्वध्यत्वं तथान्येषामतः कोन्यो हरेः प्रभुरिति ब्रह्मांडे । भागवते चायमेवार्थ उक्तः । ईशस्यावासयोग्य मीशावास्यं । जगत्यां प्रकृतौ । तेनेशेन त्यक्तेन दत्तेन भुंजीथाः ॥ स्वतः प्रवृत्त्यशक्तत्वादीशावास्यमिदं जगत् । प्रवृत्तये प्रकृतिगंयस्मात्स प्रकृतीश्वरः । तदधीन प्रवृत्तित्वात्तदीयं सर्वमेव यत् । तद्वत्तेनैव भुंजीथा अतो नान्यं प्रयाचयेदिति ब्रह्मांडे ॥ १ ॥ अकुर्वतः कर्म न लिप्यत इति नास्ति । अज्ञस्य कर्म लिप्येत कृष्णोपास्तिमकुर्वतः । ज्ञानिनोऽपि यतो ह्यास आनंदस्य भवेद्भुवं । अतोऽलेपेऽपि लेपस्स्यादतः कार्यैव सासदेति नारदीये ॥ २ ॥ सुष्ठुरमणविरुद्धत्वादसुराणां प्राप्यत्वाच्चासुर्याः । न चरमं त्यहो असदुपासनयात्महन इत्युक्तत्वात् । महादुःखैकहेतुत्वात् प्राप्यत्वादसुरैस्तथा । असुर्यानामते लोकास्तान्यांति विमुखाहराविति वामने । ये केचेति नियम उक्तः । नियमेन तमोयांति सर्वेऽपि विमुखाहराविति च ॥ ३ ॥ अनेजन्निर्भयत्वात्तदेकं प्राधान्यतस्तथा । सम्यग्ज्ञातुमशक्यत्वादगम्यं तत्सुरैरपि । स्वयंतु सर्वानगमत्पूर्वमेव स्वभावतः । अचिंत्यशक्तितश्चैव सर्वगत्वाच्च तत्परं । द्रवतोत्येतिसंतिष्ठत्स्मिन्कर्मण्यधान्मरुत् । मारुत्येव यतश्चेष्टा सर्वा तां हरयेर्पयेदिति ब्रह्मांडे । ऋष

भाष्यं

॥ ६३९ ॥

ज्ञाने॥४॥तदेजतिततएवएजत्यन्यत् । तत्स्वयंनेजति । ततोविभेतिसर्वोपिनविभेतिहरिःस्वयं । सर्वगत्वात्स
दूरेचबाह्येतश्चसमीपगइतितत्त्वसंहितायां ॥ ५ ॥ सर्वगंपरमात्मानंसर्वचपरमात्मनि । यःपश्येत्सभयाभा
वान्नात्मानंगोष्ठुमिच्छतीतिसौकरायणश्रुतिः ॥ ६ ॥ यस्मिन्परमात्मनिसर्वभूतानिसपरमात्मैवतत्रसर्वभू
तेष्वभूत् । एवंसर्वभूतेष्वेकत्वेनपरमात्मानंविजानतःकोमोहः । यस्मिन्सर्वाणिभूतानिसआत्मासर्वभूत
गः । एवंसर्वत्रयोविष्णुंपश्येत्तस्यविजानतः । कोमोहःकोथवाशोकःसविष्णुंपर्यगाद्यतइतिपिप्पलादशा
खायां । पूर्वोक्तानुवादेनशोकमोहाभावोपिविजानतश्चात्रोच्यते । अभ्यासश्चसर्वगतत्वस्यतात्पर्यद्योतना
र्थः ॥ ७ ॥ शुक्रंतच्छोकराहित्यादव्रणंनित्यपूर्णतः । पावनत्वात्सदाशुद्धमकायंलिंगवर्जनात् । स्थूलदेहस्य
राहित्यादस्त्वाविरमुदाहृतं । एवंभूतोपिसार्वज्ञात्कविरित्येवशब्द्यते । ब्रह्मादिसर्वमनसांप्रकृतेर्मनसोपिच ।
ईशितृत्वान्मनीषीसपरिभूःसर्वतोवरः । सदाऽनन्याश्रयत्वाच्चस्वयंभूःपरिकीर्तितः । ससत्यंजगदेतादृङ्नि
त्यमेवप्रवाहतः । अनाद्यनंतकालेषुप्रवाहैकप्रकारतः । नियमेनैवससृजेभगवान्पुरुषोत्तमः । सज्ज्ञा
नानंदशीर्षोसौसज्ज्ञानानंदबाहुकः । सज्ज्ञानानंददेहश्चसज्ज्ञानानंदपादवान् । एवंभूतोमहाविष्णुर्य

ईशा०

॥ ३ ॥

थार्थजगदीदृशम् । अनाद्यनंतकालीनंससर्जामेच्छयाप्रभुरिति वाराहे ॥ ८ ॥ अन्यथोपासकायेतु तमो धं
यांत्यसंशयं । ततो धिकमिव व्यक्तं यांति तेषामनिंदकाः । तस्माद्यथास्वरूपं तु नारायणमनामयं । अयथार्थस्य
निंदां च ॥ ९ ॥ १० ॥ ये विदुस्सहसज्जनाः । ते निंदयाऽयथार्थस्य दुःखाज्ञानादिरूपिणः । दुःखाज्ञानादिसंती
र्णाः सुखज्ञानादिरूपिणः । यथार्थस्य परिज्ञानात्सुखज्ञानादिरूपतां । यांति ॥ ११ ॥ एवं सृष्टिकर्तृत्वं नांगी
कुर्वन्ति ये हरेः । तेऽपि यांति तमो धोरंतथासंहारकर्तृतां । नांगीकुर्वन्ति तेऽप्येवं तस्मात्सर्वगुणात्मकं । सर्वकर्तार
भीशेशं सर्वसंहारकारणं ॥ १२ ॥ १३ ॥ यो वेदसंहतिज्ञानाद्देहबंधाद्विमुच्यते । सुखज्ञानादिकर्तृत्वज्ञाना
त्तद्व्यक्तिमात्रजेत् । सर्वदोषविनिर्मुक्तं गुणरूपं जनार्दनं । जानीयान्न गुणानां च भागहानिं प्रकल्पयेत् । न मु
क्तानामपि हरेस्साम्यं विष्णोरभिन्नतां । नैव प्रचिंतयेत्तस्माद्ब्रह्मादेस्साम्यमेव वा । मानुषादिविरिंचांतं तारत
म्यं विमुक्तिगं । ततो विष्णोः परोत्कर्षं सम्यग्ज्ञात्वा विमुच्यत इति कौर्मै ॥ १४ ॥ पात्रं हि रण्मयं सूर्यमंडलं स मु
दाहृतं । विष्णोस्सत्यस्य ते नैव सर्वदाऽपि हितं मुखं । तच्च पूर्णत्वतः पूषा विष्णुर्दर्शयति स्वयं । सत्यधर्माय भक्ता
य ॥ १५ ॥ प्रधानज्ञानरूपतः । विष्णुरेकऋषिर्ज्ञेयो यमो नियमनाद्धरिः । सूर्यस्स सूरिगम्यत्वात् प्राजापत्यः

भाष्यं

॥ ६४० ॥

प्रजापतेः । विशेषेणैवगम्यत्वात् ॥ १६ ॥ अहंचासावहेयतः । अस्मिनित्यास्तितामानात्सर्वजीवेषुसंस्थितः ।
 स्वयंतुसर्वजीवेभ्योव्यतिरिक्तःपरोहरिः । सकृत्तुज्ञानिरूपत्वादग्निरंगप्रणेतृतइतिब्रह्मांडे । सत्यंब्रह्महृदयेधार
 यतीतिसत्यधर्मा । एकोऽसौशब्दःप्राणस्थितइति ॥ १७ ॥ यस्मिन्नयंस्थितःसोप्यमृतःकिमुपरः । अःब्रह्मै
 वनिलयनंयस्यवायोःसोऽनिलं । अतिरोहितविज्ञानाद्वायुरप्यमृतःस्मृतः । मुख्यामृतःस्वयंरामःपरमात्मा
 सनातनइतिरामसंहितायां ॥ १८ ॥ भक्तानांस्मरणंविष्णोर्नित्यज्ञप्तिस्वरूपतः । अनुग्रहोन्मुखत्वंतुनै
 वान्यत्क्वचिदिष्यतइतिब्रह्मतर्के ॥ १९ ॥ वयुनंज्ञानं । त्वदत्तयावयुनयेदमचष्टविश्वमिति वचनात् । जुहुरा
 णंअस्मान् अल्पीकुर्वत् । युयोधिवियोजय । यदस्मान्कुरुतेऽत्यल्पांस्तदेनोऽस्मद्वियोजय । नयनोमोक्षवि
 त्तायेत्यस्तौद्यज्ञंमनुस्वराडितिस्कांदे । युयुवियोगइतिधातुः । भक्तिज्ञानाभ्यांभूयिष्ठांनमउक्तिविधेम ॥ २० ॥
 पूर्णशक्तिचिदानंदश्रीतेजःस्पष्टमूर्तये । ममाभ्यधिकमित्रायनमोनारायणायते ॥ १ ॥ इतिश्रीमदानंद
 तीर्थभगवत्पादाचार्यविरचितमीशावास्योपनिषद्भाष्यंसमाप्तं ॥ ॥ ॥

॥ ईशावास्याभाष्यसंपूर्ण ॥

The Credit of getting the Sarvamoola Books Scanned goes to Panditavareenya ityaadi birudankita Shreemajjalihaala Shreenivaasaachaaryasya Vidyaa Suta, "Gomanjari" Udgrantha kartru, (Raghunatha suri virachita Manikya manjari granthasya Khandana Grantha) Veda Shaastra Puraanaartha Vishaarada, Panditavareenya Shree Dwarakaanaathaachaaryaru. My heartfelt salute for him to provide me such a wonderful opportunity to work on this project.

Project Started on : 21 December 2009

Project Completed on : 20 March 2011

Scanned By : Aravindacharya Haranahalli, aravindbharadwajhs@gmail.com